

Dragomireștii Maramureșului Secvențe și personalități din istoria unei așezări nobiliare de pe Valea Izei

Lucrările Simpozionului Național

„VEGHETORI LA OBÂRȘII”

Ediția a VII-a

21-22 aprilie 2023, Dragomirești, Maramureș

Coordonatori:

VASILE ȚIPLEA, IOANA RALUCA MÎRZA

LIMES

2024

CUPRINS

Cuvânt înainte († Preasfințitul Vasile BIZĂU)	7
Perenitatea unui model: Eroul Național Avram Iancu (Conf. univ. Dr. Sorina Paula BOLOVAN, Prof. univ. dr. Ioan BOLOVAN).....	11
Cuvânt de salut (Senator Alexandru Marius DUNCA)	19
O filă cernită din istoria Maramureșului: colectivizarea (Conf. univ. dr. Florian ROATIȘ)	21
Zugravii de icoane și biserici din familia Plohod de Dragomirești (Arhim. Lect. Univ. dr. Simeon (Ștefan) PINTEA).....	27
Considerații pe marginea învățământului din Dragomirești (MM) (Prof. Elisabeta FAICIUC)	43
Voci lirice distincte din Dragomireștii Maramureșului (Mircea PETEAN).....	51
Raportul (ciornă) al preotului greco-catolic Emil Bran din Dragomirești (Maramureș) (Dr. Ilie GHERHEȘ).....	63
Biserica de lemn „Adormirea Maicii Domnului” Dragomirești, județul Maramureș (Dr. Ana BÂRCĂ)	75
120 de ani de la reînființarea Parohiei Ortodoxe de la Dragomirești (Pr. Mihai CHIRA, pr. Gheorghe MIHALI).....	105
Date din istoria Mănăstirii Dragomirești (Protosinghel Iosif PETRA).....	123
Procesiunile la sfintele mănăstiri – expresii luminoase ale evlaviei străbune (Protos. Atanasie Ioan MERCAS)	133
Din istoria posesoriatului nobil Dragomirești (Dr. Livia ARDELEAN)	141
Lupul – simbol cultural. Considerații lingvistice (Conf. univ. dr. habil. Ioan-Mircea FARCAȘ)	159
Proverbe vechi – înțelesuri noi (pr. Grigore ANDREICA)	173
Anexe	179

PERENITATEA UNUI MODEL: EROUL NAȚIONAL AVRAM IANCU

Conf. univ. Dr. Sorina Paula BOLOVAN,
Prof. univ. dr. Ioan BOLOVAN

Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca și Academia Română

Tot mai mult auzim în jurul nostru lamentația că nu mai avem modele în societatea contemporană, că nu sunt popularizate personalități care au reprezentat cu cinste națiunea română etc. Răspunsul simplu la atari afirmații este recursul la memorie, apelul la ISTORIA NAȚIONALĂ. Atunci, când răsfoim uriașa carte a istoriei, ochii noștri zăbovesc uneori, câteva clipe în plus asupra unor eroi sau evenimente. Inexplicabil căutăm noi înțelesuri la ceea ce a fost și reprezintă un om al timpului său. Excepționala personalitate a lui *Avram Iancu* a atras atenția multor istorici și iubitori de istorie. Cum s-a întrupat atâta carismă într-un fiu de moț? Ce zei i-au marcat destinul și nemijlocit pe al nostru, ca să nu-l putem uita? Nume de rezonanță ale istoriografiei românești și universale, de la *Silviu Dragomir*, *Ștefan Pascu*, *Pompiliu Teodor*, *Liviu Maior*, *Gelu Neamțu* ș.a. la americanii *Keith Hitchins*, *Paul Michelson* ș.a., au contribuit prin cercetările lor la cunoașterea vieții și activității acestui erou al moșilor, au redimensionat personalitatea deosebită a unui luptător al tuturor românilor și au îmbogățit substanțial biografia lui Avram Iancu. Fără pretenția de a aduce informații noi privind viața și personalitatea „Craiului Munților”, rândurile de față care în bună parte le-am mai publicat disparat în diverse locuri, își propun mai degrabă să rememoreze câteva momente de viață și de luptă ale celui care continuă să fie conștiința neamului nostru românesc, EROUL NAȚIONAL.

Implicarea lui Avram Iancu în apărarea cauzei națiunii române din Transilvania constituie un moment important și poate fi văzut ca un exemplu de eroism. Avram Iancu a avut un rol esențial în lupta pentru drepturile moșilor, atât în timpul revoluției, cât și după aceea, devenind și un simbol al luptei pentru afirmarea identității și a drepturilor naționale în mentalul colectiv. Astfel, dintr-un apărător al moșilor, a devenit un reper pentru afirmarea întregii națiuni române. Contribuția pe care a avut-o în Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania a fost una majoră, dar, la fel de semnificativ, este și modul în care acesta a ajuns să fie considerat un erou național și una dintre cele mai apreciate personalități din istoria românilor. Fără nicio îndoială, revoluția pașoptistă a dat un impuls consistent conturării Panteonului Național, iar unii revoluționari au devenit ei înșiși „subiecți ai mitologizării istorice”. Avram Iancu nu s-a putut sustrage unei atari metamorfozări, figura lui devenind una emblematică pentru toți românii, deoarece liderul moșilor „simbolizează destinul implacabil al istoriei, dar și biruința asupra vremurilor grele. E destinul unui neam trădat, împilat, mințit, dar care stă cu fruntea sus în fața viitorului, convins fiind că dreptatea nu piere niciodată. De aceea, Avram Iancu este motivul luminos prin care istoria noastră își depășește infirmitățile, intrând pe marea poartă a consacrării”.

Cel ce a devenit conducătorul moșilor în anii 1848-1849 s-a remarcat de copil prin capacitatea sa extraordinară de a se instrui, de a depăși condiția umilă a iobagului român din Munții Apuseni. Inteligența sa a fost neîndoiește secundată de dorința de a fi de folos poporului său prin instruire. Urmând Gimnaziul de la Zlatna (1837-1841), s-a evidențiat, încă de la început, prin rezultatele bune obținute și aceasta a constituit un prim pas spre faima sa, ce avea să-l scoată din anonim. De aceeași ambiție a dat dovadă și la Liceul piarist din Cluj, un mediu școlar mai rigid, și mai pretentios. Dinamismul și energia de care a dat dovadă l-a propulsat printre fruntașii tineretului din oraș. Iar prezența sa la Târgu Mureș, în calitate de cancelist al Tablei Regești judiciare, marchează profilul său revoluționar, ascensiunea spre popularitate.

Urmărind cu atenție anii săi de pregătire școlară, încercăm să descifrăm gândurile, intențiile și ambițiile acestui om de seamă. Am vrea să putem descoperi momentul când s-a hotărât să devină un luptător pentru libertatea românilor, am vrea să știm ce anume a declanșat dorința de a se dărui în totalitate unui ideal căruia i-a fost fidel până la moarte cu toate dezamăgirile, durerile și înfrângerile pe care le-a avut. Mediul în care a văzut lumina vieții, în care a trăit și nu în ultimul rând viața moșilor lui, iobagi de veacuri, l-au silit să se maturizeze, mărturie fiind ambiția sa de a se instrui, de a se pregăti intelectual, conștient fiind că instrucția sa este calea spre eliberarea poporului „*Ultima mea voință*” este testamentul prin care în decembrie 1850, Avram Iancu își exprimă dorința de a-și lăsa averea națiunii pentru a se înființa o „Academie de drepturi”, deoarece – spunea el – „luptătorii cu arma legii vor putea scoate drepturile națiunii mele”. Acesta e crezul ce l-a urmat din copilărie, depășind orice piedică în pregătirea sa, acesta e crezul pe care l-a lăsat moștenire poporului său.

Anul 1848 a fost momentul tuturor românilor de a-și exprima idealurile și de a se alinia valului de schimbări din Europa. Unii istorici occidentali au limitat revoluția de la 1848-1849 în Europa centrală și răsăriteană strict la problema autodeterminării acestor popoare oprimate, fără a pătrunde mai adânc spre problemele sociale și politice cu care se confruntau națiunile răsăritene. Istoricul american Kelth Hitchins spunea despre Avram Iancu că „a împărtășit aspirațiile mișcării Europei tinere care s-a manifestat în aproape toate țările în deceniile anterioare izbucnirii revoluției”. Spirit european, Avram Iancu a crezut în ideile sintetizate de lozinca tuturor revoluționarilor: libertate, egalitate, fraternitate. Formația sa de jurist l-a ajutat să înțeleagă sistemul social-politic și necesitatea unor schimbări radicale, mai mult, prin obținerea drepturilor politice și sociale o națiune devenea liberă. Ideile ce l-au călăuzit nu se limitau la un naționalism antiliberal și conservator, ci dimpotrivă s-a consacrat susținerii principiilor frăției, egalității și libertății tuturor popoarelor. A fost deschis colaborării atâta timp cât și națiunii române i se recunoșteau drepturile. În viziunea tânărului Avram Iancu, „drepturile istorice trebuiau să se răstoarne în fața

drepturilor umane”, iar drepturile umane însemnau în primul rând schimbarea sistemului urbarial (feudal) „căci în secolul al XIX-lea asemenea instituție nu poate să existe fără batjocură și stigmatizare în orice țară civilizată”. Aceste cuvinte sunt ale unui om pe deplin integrat spiritului secolului, dedicat întru totul ideilor europene și fără a fi exaltat sau utopic. Convins fiind că orice popor are dreptul la propria viață, nu s-a sfiit să afirme că acest drept dacă nu e acordat va fi cucerit.

Pentru români, populația majoritară a provinciei, nu erau suficiente promisiunile de libertate individuală și de progres pe care le oferea cu generozitate programul revoluției din Ungaria. Românii, care nu se bucurau de reprezentare în organele legislative și executive ale provinciei, doreau, în spiritul concepției romantice despre națiune, recunoașterea limbii și a naționalității lor, drepturi egale cu ceilalți locuitori aflați în inferioritate numerică. Or, aceasta nu se putea realiza prin includerea Transilvaniei într-o Ungarie renăscută pe structura vechiului regat feudal al Sfântului Ștefan, în care urmau să existe o singură națiune și o singură limbă oficială, cea maghiară. La începutul lunii octombrie 1848, comandantul armatei imperiale din Ardeal a condamnat guvernul revoluționar maghiar și anexarea Transilvaniei la Ungaria, proclamând restaurarea regimului constituțional austriac. Se declanșa, astfel, și pe teritoriul Transilvaniei războiul civil, în care au fost implicați și românii, luptând alături de armatele austriece împotriva trupelor revoluționare maghiare. Revoluționarii români nu s-au subordonat deplin politic și militar armatei imperiale. În Munții Apuseni, Avram Iancu a organizat un Consiliu de Război ce a coordonat administrația din zonă și rezistența militară românească împotriva invaziei armatei maghiare.

„Împăratul munților” a fost din toamna anului 1848 timp de un an, un organizator desăvârșit și un conducător curajos, extrem de popular în rândul oamenilor. A condus și organizat o adevărată „republică” în Munții Apuseni, singur – alături de țărani iobagi – a opus rezistență și s-a străduit să transpună în viață programul de reforme. Puternicul atașament față de popor este reliefat de rolul pe care l-a avut, un rol de care puțini revoluționari

au avut parte. Popularitatea sa a crescut mai ales după iunie 1848, după atacul de la Mihalț al unităților înarmate ale nobilimii maghiare împotriva iobagilor români, atac ce l-a determinat să treacă la acțiune și să nu mai aștepte evoluția evenimentelor. Spirit romantic, dar și realist în aceeași măsură, el nu a fost nevoit să se apropie de masele populare, pentru că a fost în permanență în mijlocul lor, a fost unul de-al lor și a devenit glasul din mulțime ce s-a știut face auzit și ascultat. Avram Iancu întrupează ceea ce am numi intelectualul luptător, ce nu poate sta deoparte de vârtoarea timpului său, ce nu își poate limita crezul, învățăturile și idealurile la simpla afirmație și concepte teoretice. Puterea sa de convingere, voința și ardoarea sufletului său trebuie să fi fost copleșitoare, dacă a fost urmat, respectat și iubit de oameni, deși avea aproximativ 24 de ani în 1848.

Figură emblematică a revoluției românești din Transilvania, Avram Iancu a realizat în persoana sa, așa cum remarca Keith Hitchins, o remarcabilă „sinteză a inteligenței și idealismului, precum și a forței aspre a mulțimii ultragiutate”. Rolul lui Avram Iancu în organizarea și conducerea mișcărilor din Munții Apuseni încă din primăvara anului 1848 s-a amplificat mai ales după evenimentele sângeroase de la Mihalț, de la începutul lunii iunie, din depozițiile multor martori din ancheta Kozma realizată de autorități în luna iulie 1848 rezultând imaginea unui Iancu ca erou salvator, care se bucură de încrederea totală a maselor. Astfel, martorul Miheț Gheorghe din Sohodol, consideră că de Avram Iancu „poporul ascultă atât de mult, că nici chiar pe Isus Cristos nu l-ar asculta mai bine”. Stimuli care să sugereze mulțimea că Iancu ar reprezenta conducătorul providențial, salvatorul pe care istoria l-a propulsat pentru a împlini toate năzuințele, vin din chiar gesturile, faptele pe care acesta le face. Astfel, potrivit depoziției cărciumăresei Szántó Krisztina din ancheta Kozma, un client de la han ar fi spus că în timpul unei adunări populare la Câmpeni, la mijlocul lunii iunie 1848, Avram Iancu „a făcut poporul să creadă despre dânsul că are o mare cruce de aur pe piept”. Asocierea simbolului creștin nu este întâmplătoare; crucea trebuia să întărească puterea salvatorului în eradicarea răului, să fie un simbol al luminii biruind întunericul.

Referitor la personalitatea remarcabilă a lui Avram Iancu, marele cărturar *George Barițiu* scria: „Iancu nicidecum n-a vânat popularitatea; nu el a alergat după popor, ci acesta era fermecat de personalitatea lui Iancu, nu a fost orator în sensul modern, parlamentar... vorbea foarte rar către mulțime, însă pare că îl vedem acum înaintea ochilor că de câte ori lua cuvântul, în fața lui jucau razele unei inspirațiuni misterioase de care nici el nu-și putea da seama prin urmare, în momentele acelea era peste putință ca să nu răpească cu sine pe ascultător, Iancu era și unul din junii cei mai frumoși ai timpului său, simpatic prin natura sa, însă când îl irita cineva, devenea teribil”.

Toți cei ce l-au întâlnit pe Avram Iancu de-a lungul vieții sale au rămas impresionați de trăsăturile sale morale și fizice. Stau mărturie în acest sens relatări nu numai ale unor personalități revoluționare românești (*Al. Papiu Ilarian, Alecu Russo, Simion Balint, Nicolae Bălcescu* etc.), ci și consemnări ale celor din „tabăra” adversă, *Lukács Béla*, fost ministru în guvernele Ungariei postrevoluționare a scris chiar un roman despre Avram Iancu, roman ce redă date semnificative din biografia eroului român. Cu toate că *Lukács Béla* și-a pierdut familia cu prilejul incendierii orașului Zlatna (23 octombrie 1848), nimic din ceea ce a scris nu trădează resentimente față de cel care a fost „Craiful Munților”. Și alte mărturii cum sunt cele ale lui *Czecz János, Réthi Lajos, Jókai Mór* ș.a. redau cât se poate de fidel portretul celui ce a însuflețit mulțimile românești din Munții Apuseni.

Renumele său a fost atât de mare în rândul tuturor încât când a trecut prin Oradea în drumul său spre Viena, populația orașului, români și maghiari deopotrivă, au ieșit să-l vadă pe acest extraordinar om. *Ioan cavalier de Pușcariu* relatează despre această primire deosebită de care s-a bucurat Avram Iancu în Oradea „în răstimpul ce veni la casa cetății, poporul se adunase ca prin farmec și până ce schimbară câteva vorbe cu dregătorii și oaspeții ce intrau necurmat, când ieși din casa cetății numărul poporului era înzecit. Unul atunci zicea: – *Az a havasi Király* (Acela e craiful munților) – ..., D. Iancu i-a cuprins bucuros și prietenește, ce foarte bine le părea, mai vârtos când le zicea că vine între ei ca amic și le recomanda să trăiască cu românii

în frățietate. Poporul venea cu turma, încât Iancu era silit a ieși afară să li se arate; când se depărta oamenii tot căutau înapoi să-l mai vadă și-l binecuvântau”.

Ideea unicității lui Avram Iancu, a modelului unic a Eroului Național este prezentată de Iosif Vulcan în cartea *Panteonul Român*, și fost reluată mult mai clar și mai profund într-un articol publicat de acesta în revista *Familia*, prin sintagma „Un singur Iancu a avut națiunea română, numai unul. Cum să nu-l fi iubit, cum să nu adori memoria lui?” Imaginea oferită este cea a unui erou național, unic, iar acesta n-ar fi singur dacă toți „fiii națiunii noastre ar fi nutrit și ar nutri în pieptul lor acest sentiment de iubire de limbă, libertate și patrie”. Această observație se încheie cu următoare constatare a autorului: „dacă la noi ar fi existat mai multe caractere nepătate ca a lui Iancu, acum poziția națiunii n-ar fi atât de deplorabilă”. Însă, Iancu a fost singurul și a căzut în dezamăgire. Chiar dacă a mai trăit mulți ani, el a suferit ca un „adevărat martir” pentru păcatele și fărâdelegile altora, insultat de multe ori, dar fără să se supere pe ei. În tot acest timp, fluierul i-a fost cea mai importantă alinare și le cânta celor pe care îi iubea. Așadar, Iosif Vulcan consideră că acest unic suvenir al „sublimului nostru martir” ar trebui păstrat într-un muzeu național pentru păstrare eternă. Așa cum bine s-a observat, valoarea eroismului constă înainte de toate în puterea de jertfă a unei persoane, în capacitatea dezinteresată de a se dărui pe sine total cauzei pentru care luptă. Firește, nu putem face abstracție de „existența unei *mistici eroice*, care se alimentează din credința în Dumnezeu, fără de care este atât de puțin probabilă existența absolutului. Ea singură conferă eroismului o valoare morală incontestabilă. Grație acestei mistici, eroismul și sfințenia uneori se ating în așa fel, încât nu știi unde se sfârșește eroismul și unde începe sfințenia, unde egoismul și unde iubirea de Dumnezeu”.

Faima de care s-a bucurat Iancu a izvorât din frumusețea sa fizică și morală aparte, puținele imagini rămase completează portretul făcut de contemporanii săi. A fost apropiat de popor prin vorbă și port: „Capacitatea prin care a putut să înduplece și să-și incite poporul, portul lui național strălucitor și splendoarea cu care se îmbrăca le-a plăcut motilor care l-au